

Läpileikkaus Suomen aatelin historiaan

Arvio teoksesta Haikari, Janne, Marko Hakanen, Anu Lahtinen & Alex Snellman (toim.). *Aatelin historia Suomessa*. Helsinki: Siltala. 2020. 495 s. ISBN 978-952-234-346-8.

Henna Karppinen-Kummunmäki

Aatelin historia Suomessa kokoaa yhteen viimeaikaisen suomalaista aatelia koskevan tutkimuksen varsin vaikuttavaksi, lähes 500-sivuiseksi, kokonaisesitykseksi. Sekä teoksen toimittajat että sen kirjoittajat ovat alansa meritoituneita historiantutkijoita, kaikkiaan 15 henkeä. Useat heistä ovat myös väitelleet aihepiiristä. Kuten johdannossa todetaan, aatelin tutkimus oli 1900-luvun jälkipuoliskolla varsin vähäistä johtuen sen voimakkaista poliittisista viesteistä. Tutkija väistämättä otti silloin kantaa joko säädyn puolesta tai sitä vastaan. 2000-luvulla vastaavaa merkityslastia ei enää ole, joten myös aatelin tutkimus on määrällisesti lisääntynyt. Johdannossa toimittajat toteavat nykyisen tutkimuksen painottavan nimenomaan aatelin kykyä vaikuttaa yhteiskunnalliseen kehitykseen, määrällisestä pienuudestaan huolimatta. Puhuttaessa suomalaisesta aatelista, tarkoitetaan, hieman vuosisadasta riippuen, muutamasta sadasta suvusta. Teos ei tee uutta tutkimusta aiheesta, vaan esittelee ja kokoaa yhteen aiemman tutkimuksen tuloksia. Jokainen kirjoittaja on toki painottanut omaa erityisosaamistaan.

Kirjan käsittely kattaa yli 700 vuoden mittaisen ajanjakson keskiajalta vuoteen 1919, jolloin uudet aateloinnit kiellettiin juuri itsenäistyneessä tasavaltaisessa Suomessa. Epilogi muistuttaa, että aateli ei suinkaan ole nyky-Suomessakaan mikään menneisyyteen jäänyt ilmiö, vaan yhä olemassa oleva ryhmä, jonka yhteiskunnallinen merkitys on tosin pienentynyt menneistä vuosisadoista eikä sillä ole enää erioikeuksia. Aatelin perintöä ja kulttuuria vaalitaan yhä muun muassa 1860-luvulla valmistuneella Ritarihuoneella.

Teos on jaettu neljään isompaan aikajaksoon: aika ennen vuotta 1600, 1600-luku, 1700-luku ja 1800-luku. Jokainen aikakausi käydään läpi yhtäläisin teemoin, jotka on nimetty otsikoilla ”Yksilö ja yhteisö”, ”Aineellinen maailma” ja ”Yhteiskunta”. Luvuissa käsitellään muun muassa kasvatusta, avioliittoja, rakentamista ja yhteiskunnallisia tehtäviä. Keskityn tässä arvioissani ennen kaikkea yksilön ja yhteisön tarkasteluun, sillä se on minulle tutuinta aluetta ja katson omaavani parhaimman kompetenssin lausua siitä jotain.

Longue duréen edut ja ongelmat

Pitkän aikavälin tarkastelu historiantutkimuksessa puolustaa yhä paikkaansa. Vain siten muutos tulee parhaiten näkyväksi. Aatelin tapauksessa voidaan puhua myös tietynlaisesta pysyvyydestä, mikä myös tulee tällaisessa käsittelyssä hyvin esille. Aatelin asema on toki muuttunut vuosisatojen kuluessa suurestikin, mutta tietynlaiset arvot ja asenteet ovat olleet säädyn kantava ideologia vuosisatojen halki. Jalous, oikeamielisyys ja velvollisuus toimia valtakunnan hyväksi olivat tärkeitä suuntaviivoja aatelin toiminnassa.

Aateluus toisin sanoen velvoitti, mikä näkyi säädyn jäsenten elämässä monin tavoin. Yhteisön ja suvun etu meni usein yksilön tahdon edelle. Siksi esimerkiksi avioliitot solmittiin täysin muin perustein kuin henkilökohtaisen mieltymyksen mukaan. Rakkaus avioparien välillä ei ollut välttämättömyys. Liiallinen intohimo oli jopa haitallista yhteisön vakauden kannalta. Tärkeämpää oli kunnioitus ja sopuisuus sekä toimiva kotitalous. 1800-luvulle tultaessa porvarillinen ydinperheihanne alkoi näkyä myös aatelisperheiden parissa. Avioliittoja solmittiin yhä enemmän tunneperustein. Huomauttaisin tässä yhteydessä, että ainakin tunnepuhe lisääntyi. Se solmittiin avioliittoja yhä enemmän rakkaudesta, onkin kokonaan toinen asia. Esimerkiksi Kai Häggman on väitöskirjassaan (1994) osoittanut, etteivät 1800-luvun suomalaiset säätyläisperheet avioituneet vain rakkauden huumaamina, vaan painottivat valinnoissaan velvollisuutta, sopuisuutta sekä puolison muita sopivia ominaisuuksia, kuten säätyä, ikää ja varallisuutta.

Säädyn velvollisuudet näkyivät myös aineellisessa maailmassa. Aatelin tuli osoittaa etuoikeutettua asemaansa kuluttamalla näyttävästi ja rakennuttamalla näyttäviä maaseutukartanoita ja kaupunkitaloja. Suomalaisen aatelin varakkuus Ruotsin puolen säätyveljiinsä verrattuna oli yleensä pienempi ja asuinolosuhteet vaatimattomampia. Silti kalliit kankaat, korut, hyvä ruoka, juhlat ja hovit kuuluivat suomalaisten aatelisperheiden arkeen. Jotkin suvut onnistuivat saamaan jäseniään myös valtakunnan merkittäviin virkoihin. Sotilas- ja virkamiesura oli aatelismiesten tyypillinen uravalinta maatalouden ylläpidon lisäksi. Tekijät myöntävät, että jako Ruotsin ja Suomen puolen aateliin, varsinkin varhaismodernia aikaa käsiteltäessä on hieman keinotekoinen. Kyseessä oli kuitenkin sama valtakunta ja myös Suomen puolella vaikuttanut aateli toimi tiiviisti valtakunnan pääkaupungissa ja moni asuikin Ruotsin puolella ja omisti sieltä tiluksia ja olivat sukujuuriltaan ruotsalaisia, balttilaisia ja saksalaisia. Silti maantieteellinen eristyneisyys on vaikuttanut paikallisen aatelin mahdollisuuksiin osallistua valtakunnan politiikkaan, mikä on myös epäilemättä vaikuttanut varakkuuteen.

Kirjaan valittu struktuuri tuo aiheen käsittelyyn jämäkkyyttä ja selkeyttä, mikä helpottaa suurien kokonaisuuksien hahmottamista. Siten lukijan on helppo nähdä, miten aatelin elämän eri piirteet jatkuvat vuosisadasta toiseen. Vuosisadat eivät kuitenkaan ole ilmiöiltään tarkkarajaisia, joten väistämättä jaottelu tuntuu paikoin myös keinotekoiselta, joskin tarpeelliselta aiheen esittelyn kannalta.

Yhtenä esimerkkinä todettakoon aatelistyttöjen koulutus, jota käsitellään useaan otteeseen varsin samansuuntaisesti. Tämä toisteisuus johtuu yksinkertaisesti siitä syystä, että tyttöjen koulutus oli, pienin painotuseroin, hyvin samanlaista vuosisatojen

halki. Päämääränä oli kasvattaa heistä tulevia kartanonrouvia, äitejä ja vaimoja. Koulutuksen pääpaino oli kristinopin perusteiden opettamisessa, tapakoulutuksessa sekä jonkin verran taloustöiden hallinnassa. Kirjassa vertaillaan varsin vähän suomalaista aatelia muiden maiden säätyveljiin ja sisariin. Todettakoon, että suomalaisten aatelisnaisten ja tyttöjen kirjoitustaito oli yleisesti hyvin heikkoa. Esimerkiksi Englannissa aateli oli täysin kirjoitus- ja lukutaitoista vuoteen 1600 mennessä (esim. Karppinen-Kummunmäki 2020). Suomalainen aateli ei myöskään ollut mikään yhtenäinen ryhmä, vaan sen varallisuuserot vaihtelivat suuresti. Siten myös tyttöjen mahdollisuudet säädynmukaiseen kasvatukseen ja koulutukseen vaihtelivat sen mukaan.

Kirja kuitenkin tuo kiitettävästi esille sekä miesten että naisten näkökulman aatelin historiaan. Tämä kertoo nimenomaan siitä, että kirjan painotus on uudessa tutkimuksessa. Sukupuolisensitiivinen käsittely on lisääntynyt historian tutkimuksessa viimeisten vuosikymmenien mittaan. Aatelin historiaa on aiemmin käsitelty pitkälti miesten näkökulmasta, etenkin yleisesityksissä (esim. Karonen 2020). Uudempi tutkimus on kiinnittänyt huomiota sotilasurien ja valtiollisen historian sijasta arjen historiaan, koulutukseen, perhehistoriaan ja aineelliseen historiaan (esim. Lahtinen 2007; Ilmakunnas 2011; Parland-von Essen 2005). Nämä tutkimuslinjat näkyvät myös *Aatelin historia Suomessa*- teoksen sivuilla.

Onnistunut yleisesitys

Kirja onnistuu ehdottomasti hahmottelemaan hyvin Suomen aatelin historian pääpiirteet ja siitä viime aikoina tehdyn tutkimuksen tulokset. Painopiste on ennen kaikkea aatelin tarkastelussa yhtenä ryhmänä, jolloin yksittäisten henkilöiden toimijuus jää vähemmälle huomiolle. Kuitenkin kattavan lähdeluettelon ansiosta aiheesta kiinnostuneet löytävät helposti myös tarkempien tutkimusten äärelle, jossa käsitellään aatelia myös yksilötasolla. Kirjan lopusta löytyy myös nimihakemisto. Kuvitus tukee kirjan tekstiä, mutta ei tuo mitään merkittävää lisäinformaatiota.

Teos on sujuva lukukokonaisuus, vaikka kirjoittajia on monta ja heidän tyyliinsä kirjoittaa epäilemättä poikkeavat toisistaan. Toimitustyö on siten tehty huolella ja taitavasti. Tosin loppua kohden sivuille alkaa ilmestyä yhä enemmän kirjoitusvirheitä, mikä kertonee ehkä kiireestä oikoluvussa. Teos sopii ehdottomasti kaikille aiheesta kiinnostuneille, niin tutkijoille kuin harrastajille johdatuksena suomalaisen aatelin maailmaan ja historiaan.

FT Henna Karppinen-Kummunmäki, kulttuurihistoria, Turun yliopisto. Kirjoittaja on tutkinut ennen kaikkea 1700-luvun englantilaista eliittiä, sukupuolihistoriaa ja tyttöjen koulutusta.

Kirjallisuus

Häggman, Kai. 1994. *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Historiallisia Tutkimuksia 179. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-dor-000209>. [Haettu 30.3.2021]

Ilmakunnas, Johanna. 2011. *Kartanot, kapiot ja rykmentit. Erään aatelissuvun elämäntapa 1700-luvun alun Ruotsissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lahtinen, Anu. 2007. *Sopeutuvat, neuvottelevat, kapinalliset. Naiset toimijoina Flemingin sukupiirissä 1470–1620*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Karonen, Petri. 2020. *Pohjoinen suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521–1809*. Kirjokansi 63. 5. painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Karppinen-Kummunmäki, Henna. 2020. *Elite English Girlhood in the Eighteenth Century*. Tohtorinväitöskirja. Annales. B Humaniora 519. Kulttuurihistoria. Historian, kulttuurin ja taiteentutkimuksen laitos. Turun yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8147-2>. [Haettu 12.3.2021]

Parland-von Essen, Jessica. 2005. *Behagets betydelse. Döttrarnas edukation i det sena 1700-talets adelskultur*. Gidlungs förlag.